

Любомир Милетич. *Родопските говори на българския език.* Съставител, автор на предг., превод от немски Енчо Тилев. София: Изток-Запад, 2013, 250 с.

Публикуваната през 1912 г. във Виена диалектоложка монография на бележития наш славист акад. проф. д-р Любомир Милетич – „Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache“, бе преведена и издадена от „Изток-Запад“ (2013). „Родопските говори на българския език“ е част от поредицата „Българска граматична литература на XX в.“.

Очаквала цял век преводача си, монографията го намери в лицето на докторанта от Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“ – Енчо Тилев. През 2012 г. той защитава магистърска теза на тема „Любомир Милетич. Приноси в проучването на родопските говори“, където е включен и преводният текст на монографията.

Преводът на „Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache“ съдържа описание на родопските говори като лингвистична система, направената им от Л. Милетич класификация на тези говори, два предговора – на В. Ягич към немското издание и на Е. Тилев към българското. Изданието започва със статията на авторитетния диалектолог чл.-кор. проф. д-р Т. Бояджиев – „Любомир Милетич и родопските диалекти“. В нея синтезирано, но и всеобхватно е представена личността на Милетич като изтъкнат учен и общественик. За стойността на книгата е отбелязано: „Втората монография на Л. Милетич – посветена на родопските говори, предизвика голям научен интерес у нас и в чужбина със задълбочените си и смели тълкувания на интересните архаични звукове и форми, които спомогнаха в славистиката да се утвърди мнението, че родопските говори се намират в непосредствена близост до солунските говори, от които към втората половина на IX в. се изгражда старобългарският книжовен език, и че родопските говори са своеобразен диалектен резерват, където се откриват множество следи, отвеждащи ни към старобългарския езиков период“ (стр. 16).

В предговора на преводача Е. Тилев се акцентира върху предисторията на „Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache“, започналата кореспонденция между Милетич и Ягич (вж. „Любомир Милетич до Ватрослав Ягич. Писма, 1896 – 1914“. София, 1996), тяхното приятелство, както и привличането на българския учен за сът-

рудник на Балканската комисия към Императорската академия на науките и финансовата подкрепа от Трайтловия фонд. С помощта на средства от него Милетич прави своите теренни проучвания – първо върху източнобългарските говори (публикувани в „Das Ostbulgarische“ (1903), преведена у нас през 1989 г. като „Източнобългарските говори“) и след това върху родопските.

Преводачът съобщава, че названията на селищата са със запазена звукова форма според изписването им в немското издание, като целта е да „бъде съхранена автентичността на текста, а за улеснение на читателите е дадено и приложение с днешните имена на селищата, които Милетич споменава“ (стр. 20).

Диалектният материал, откриван в немския текст на латиница, в превода е транслитериран. Във връзка с това трябва да се отбележи прецизното предаване на всички диалектни единици, вярно поставени са и диакритичните знаци, което води до адекватното приспособяване на изписания на латиница диалектен материал в съответствие с традицията в българската диалектология за графично предаване на явленията от териториалните говори.

Както посочва и В. Ягич в своя предговор от името на Балканската комисия, вниманието на Милетич е „предимно върху звуковата страна и формите на думите“ (стр. 24 – 25), като отпадането на синтактичните и лексикалните характеристики на тези говори „се компенсира от точното предаване на всички фонетични и морфологични явления“ (стр. 25).

В оценката си за монографията Ягич подчертава: „*Родопските говори на българския език* добавя един дълго желан щрих към картината на българския език в неговата цялост. За сравнителното изследване на славянските езици това е ценен принос, който ще осветли историческите обстоятелства и ще разкрие забележителни явления от живота на диалектите“ (пак там).

Добре известно е, че „*Родопските говори на българския език*“ заедно с „*Източнобългарските говори*“ се определят като базисни изследвания, поставили и научните основи на българската диалектология (Бояджиев, Т. Любомир Милетич. // *Съпоставително езикознание*, 1983, кн. 3, стр. 117 – 121).

Монографията среща читателя с високата ерудиция на Л. Милетич, чийто принос за развитието на славянската филология у нас и въобще за филологическото знание има сериозна значимост. С оглед на българския език преводът на „*Die Rhodopemundarten...*“ е синтактично издържан, характеризира се с умела употреба на лексикалните

средства в търсенето на семантичния паралел между оригиналния и преводния текст, както и със запазения лингвистичен полъх, идващ от творческата мисъл и стилистичната техника на Милетич. Дълбокоаналитичният подход проличава още в онази част от книгата, която се среща в съдържанието като *Увод*. Тук мисълта на автора е единна, компетентността му по изследваната тема е разгърната, впечатления правят и тезисите с историко-географски характер, които още веднъж потвърждават пред научната общност достойнствата на Л. Милетич, широкомащабната му култура и профила му на учен с разностранни интереси в сферата на хуманитаристиката, в привличането на необходимите нелингвистични данни и тяхното тълкуване, за да се постигне цялостно и внушително изследване. Верен на своите научни принципи и като прави някои уговорки, Милетич отбелязва в *Увода*, че трудът му „не претендира за абсолютна изчерпателност“ (стр. 28).

Независимо от това монографията е фундаментално научно изследване. Важен е и фактът, че в нея са зададени координатите при класификацията на родопските говори и тази класификация запазва устойчивост в развоя на българската диалектология. При представянето на книгата (16.XII.2013 г.) в 6. аудитория на Пловдивския университет чл.-кор. проф. д-р Т. Бояджиев изтъкна, че тази класификация е възприета и от Ст. Стойков в класическия му труд „Българска диалектология“. Известно е, че именно Ст. Стойков е ученият, който чертае развитието на българската диалектология през втората половина на XX в. и е в основата на проекта и последвалата реализация на Българския диалектен атлас. Отбелязваме това, тъй като в трудовете на Стойков често се срещат постановки, които коригират съществуващи схващания, твърдения или хипотези по въпроси от фонетиката и морфологията на териториалните говори, но в случая с класификацията, направена от Милетич, картината е съвсем различна. Научната аргументираност на тази класификация я е превърнала в модел, получил подкрепата и на следващите поколения езиковеди, тръгнали по стъпките на Милетич да дирят своеобразието на типичните със своята старинност родопски говори.

Преводът на „Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache“ допринася за по-бързата възможност читателят да съпоставя написаното от Милетич и всичко онова, което съществува в българската диалектоложка литература и кореспондира със съдържанието на Милетичевата монография.

„Родопските говори на българския език“ представя шест диалекта, всеки от които е назован със съответния езиков термин – *говор на*

Ропката, говорът на павликяните и говорът на Даръ дере (днес Златоград), централният родопски говор, говорът на Широка лъка и говорите в Чепино (към тях се отнасят говорът на Баня, на Костандово, Ракитово и Дорково).

Всички родопски говори, представени в монографията, имат своите отличителни черти, показват общи и различни тенденции в развоя на собствените си системи. Класификационният за диалектологията характер на фонетичното равнище извежда според нас като първостепенна важност именно особеностите във фонетичната система и най-вече развоя на старобългарската ятова гласна (ѣ), голямата и малката носовка (ѡ, ѡ), големия и малкия ер (ѣ, ѣ). Заедно с това морфологичната характеристика на родопските говори привлича интереса и в аспекта на именната система, където деклинацията е запазена в определена степен и до днес, а във времето, когато излиза монографията на Милетич, в която той използва и публикувани от тези говори материали, някои от формите значително пазят своите склонитбени показатели; регистрирани като активни са и склонени членувани форми. В превода и фонетичните, и морфологични особености са прегледно и систематизирано представени, материалът може да се открие като лингвистична реалност и ексцерпционен факт, да бъде полезен и в бъдещите изследвания върху родопските говори.

За техния генезис Милетич формулира следната постановка: „Единството на родопските говори със сигурност възхожда много назад във времето. Безспорно всички рупски говори произхождат от старорупски диалект, който вероятно е принадлежал на някое могъщо старобългарско племе“ (стр. 28).

Темата за единството на българските говори е популярна в нашата диалектология, върху тази тема Милетич се спира в една от своите публикации (*Единството на българския език в неговите наречия*. – Български преглед, 1929, кн. 1). Единството като структуро-семантичен признак е характерно и за превода на монографията. То се изразява в систематичния подход на преводача, неговата професионална подготовка не само в областта на превода (Енчо Тилев е русист и германист в бакалавърската си квалификация и магистър по актуална българистика), от общолингвистичната му компетентност, широкия хуманитарен поглед и нагласата преводният текст да бъде обглеждан от различни аналитични страни.

„Родопските говори на българския език“ заема достойно място сред класическите и респективно христоматийни заглавия в българс-

ката лингвистична литература. С положителност може да предположим, че книгата ще намери широк кръг читатели – от езиковедите, през етнолозите, етнографите и всички онези, за които нашите диалекти представляват интерес със спецификата на своето вековно развитие и отличителните особености, откривани в съвременното им състояние.

В ролята си на първо цялостно изследване върху родопските говори монографията се явява и основополагащ изследователски труд, чиято стойност ще нараства във времето. Написана е от езиковед със световно присъствие в историята на славистиката. От учен, принадлежащ към първостроителите на университетското образование и филологията в България.

Тенчо Дерекювлиев